

Dr. Petja Grafenauer

Univerza v Ljubljani, Akademija za likovno umetnost in oblikovanje

CICIBAN 1982–1986, STRIP KOT DIDAKTIČNO, KRITIČNO IN HUMORNO SREDSTVO

Ciciban 1982–1986: Comic Strips as Didactic, Critical and Humorous Tool

IZVLEČEK

Besedilo obravnava strip, ki se je pojavljal v otroški reviji *Ciciban* v letih 1982–1986, v obdobju, ko je revijo urejal Božo Kos. Ta je revijo usmerjal v naravoslovje in praktične poizkuse, ki so jih otroci lahko izvajali sami. Ključni avtorji stripa v tem obdobju so bili priznani ilustratorji, predvsem Božo Kos, Marjan Manček in Matjaž Schmidt. Uvajanje stripa kot didaktične, kritične in humorne literarne zvrsti je *Ciciban* razumel še pred raziskavami, da je strip lahko uspešno didaktično sredstvo pri pouku, in ga tudi s pridom uporabljal.

Ključne besede: *Ciciban*, strip, Božo Kos, Marjan Manček, Matjaž Schmidt, otroška revija

ABSTRACT

The article discusses comic strips published in the children's magazine *Ciciban* between 1982–1986 under the editorship of Božo Kos, who directed attention to natural science and hands-on experiments children could conduct unaided. The key authors were renowned illustrators, notably Božo Kos, Marjan Manček and Matjaž Schmidt. Even before research demonstrated that comics could be a didactic tool in the classroom, the *Ciciban* magazine recognised and effectively used them as a didactic, critical, and humorous literary genre.

Keywords: *Ciciban*, comics, Božo Kos, Marjan Manček, Matjaž Schmidt, children's magazine

C*ciciban* je že od prve številke »zaradi kakovostnega izbora ilustracij in tipografije ter visoke zastopnosti interaktivnih vsebin /.../ gonilna sila pismenosti, izobraževanja in emancipacije mladih bralcev (Černe Oven, 2017, str. 4). V prvih letih po drugi svetovni vojni so ga ponekod uporabljali celo kot učbenik (Tihole, 2015, str. 58). Ves čas obstoja spremlja šolski kurikulum, se posveča otrokovemu življenju v družini in družbi, znanosti in tehniki – slednji posebej v obravnavanem obdobju, ko je revijo urejal Božo Kos (1976–1992) –, leposlovju, likovnosti, celo politiki, mnogim od teh v obliki stripa.

Prav v osemdesetih letih 20. stoletja in času krhanja SFRJ »je zanimivo opazovati, kako *Ciciban* predstavlja recepte za kajmak in uči cicibane pisati cirilico z namenom približevanja drugačnih kulturnih okolij, ki so predstavljala bogastvo Jugoslavije« (Černe Oven, 2017, str. 15). Ob tem je hkrati izraz ne le slovenske literarne in likovne umetnosti za najmlajše, temveč tudi vidikov družbe in njenega odnosa do otroka.

Ciciban je nastal le štiri mesece po osvoboditvi Ljubljane, konec junija 1945 so ga tu na prvi seji Oddelka za mladinski tisk pri Zvezi mladine Slovenije ustanovili Josip Ribičič, Oskar Hudales in Albert Širok, Kristina Brenkova in drugi. Ime je dobil po *Cicibanu*, liku iz priljubljenih pesmi Otona Župančiča, nastalih po ljubkovalnem imenu pesnikovega

sina. Dva meseca kasneje je revija že izšla: »Kot se spominja odgovorna urednica *Cicibana* Slavica Remškar, ji je nekoč Brenkova povedala, da so papir in tiskarske barve, ki jih je bilo težko dobiti, naročili na Madžarskem. Prva številka je bila, čemur se lahko po besedah Remškarjeve čudimo še danes, napisana, narisana, urejena in natisnjena v dveh mesecih, in to v času brez računalnikov« (Vodeb, 2015). Najprej so ga tiskali v Litografskem zavodu Josipa Čemažarja (Možina, 2003, str. 106), ki je bil nato preimenoval v Umetniški zavod za litografijo, od leta 1958, ko je bila ustanovljena tiskarna Mladinska knjiga, pa je *Ciciban* svoj dom našel tam. Kot ugotavlja Černe Oven, je imel tam »vedno neko posebno osebo, ki je bila odgovorna za projekt« (2017, str. 6).

Sprva namenjena vsem osnovnošolcem, že kmalu pa predvsem mlajšim šolarjem, je revija h kakovosti stremela od prve številke dalje in imela tudi dobro razvejano distribucijo. Potovala ni le po Sloveniji, temveč tudi k naročnikom v Jugoslaviji, npr. v Beograd, k družini Šalamun, (Grafenauer, 2015). Že v prvem letu izhajanja je imela 80 tisoč naročnikov in v obravnavanih osemdesetih letih ga je bralo kar 100.000 slovenskih otrok (Grafenauer, 2015).

Ciciban je usmerjal misel na področju slovenske besede in literature, vzgajal občutek za likovnost, ob tem pa odraščanje polnil z vednostjo o vidikih sveta, ki je otroke obkrožal.

Ves čas svojega obstoja se ni izogibal niti najbolj neprijetnim temam. Vojna leta, poleti na Luno, olimpijske igre v Sarajevu, AIDS, razvoj računalništva, ekologija, osamosvojitve Slovenije so le nekateri mejniki, ki so našli mesto na njegovih straneh. Iz njega je moč razbrati ideologije svojega časa in načine, na katere so bile te posredovane najmlajšim. Brali so o politiki, zdravju, naravi in družbi, prometu, znanosti in tehnologiji, umetnosti in literaturi, športu in kuhanju, pa o bontonu in etiki, seveda pa ne gre pozabiti na leposlovje, poezijo in tudi strip. Revija *Ciciban* je tako vpisana v repertoar skupne izkušnje otrok druge polovice 20. stoletja na Slovenskem na enem od najvidnejših mest in je gradnik kolektivnega duševnega teritorija nekega časa in prostora.

Leta 1980 je umetnostna zgodovinarica Tatjana Pregl zapisala, da že »hiter pregled povojnih letnikov *Cicibana*, *Pionirskega lista* in *Pionirja*, ki jih izdaja Mladinska knjiga, in *Kurirčka*, ki izhaja pri založbi Borec, nudi presenetljivo ugotovitev, da slovenske ilustratorke več objavljajo kot ilustratorji, vendar pa se v kasnejših knjižnih izdajah, ustvarjenih iz v tisku že objavljenih del, vrstni red obrne. Prav tako ne moremo mimo ugotovitve, da sodeluje večina naših najboljših ilustratorjev v založništvu za otroke in mladino, kar s precej visokim številom izvodov pripomore k širjenju kvalitetne ilustracije med večino slovenskih otrok« (1979, str. 39). Toda v osemdesetih letih so *Cicibanov* strip ustvarjali pretežno moški, največ je prispeval urednik Božo Kos sam, druga vidna ustvarjalca pa sta bila Marjan Manček in Matjaž Schmidt.

Revija *Ciciban* je avtorica raziskovala v celoti ob razstavi, ki jo je pripravila ob njegovi 70. obletnici v Vodnikovi domačiji Šiška (Grafenauer, 2015) in ugotavljala, kako **se je revija likovno prilagajala času in dogodkom v njem**. Ob smrti predsednika SFRJ Josipa Broza - Tita je bila tako npr. njegovi smrti posvečena cela številka, ki je bila tudi edina črno-bela številka *Cicibana* doslej. Številko so sestavljali odlomki predsednikovih govorov, namenjenih mladim, literarna besedila o preminulem ter izjemno čustvena pisma bralcev. Čeprav je bila politična indoktrinacija v tem času velika, je malim bralcem prinašala tudi pozitiven odnos do domovine in seznanjenost s ključnimi družbenopolitičnimi dogodki. Kljub temu da bi pričakovali, da sta bili ideologija in politika v *Cicibanu* najmočnejši v povojnem obdobju, sta bili stalnica revije, npr. v času aktivne vloge Jugoslavije v gibanju neuvrščenih, pa tudi v času slovenske pomladi in osamosvojitve v začetku devetdesetih let.

Božo Kos je bil med uredniki edini naravoslovec in je najvidneje prelomil s prevladujočo literarno vsebino revije ter jo posvetil širokemu naboru življenjskih in poučnih tem. To je bilo tudi obdobje, ki je spremenilo način komunikacije z bralci v vsebinski in vizualni podobi. V letu 1979/80 se je spremenil celo *Cicibanov* znak, ki je postal »linijska risba otroškega obraza, ki se združi s črkovnim delom. Tako *Ciciban* dobi značilni pečat Kosovega stripa, hkrati pa postane vizualna podoba v primerjavi s preteklimi rešitvami kar prepolna« (Černe Oven, 2017, str.10). Matematika je sicer *Cicibanova* tema postala že v sedemdesetih letih, ko je začela izhajati serija matematičnih nalog s Piko Nogavičko Marjance Jemec Božič, ki pa je še ne moremo umestiti v polje stripa, z njim pa je imela kar nekaj povezav, saj brez združitve podobe in besedila vsebina ni bila razumljiva.

Božo Kos je v *Ciciban* vnesel predvsem usmerjen naravoslovni pedagoški pristop. Znanost je bila predstavljena šaljivo in s poskusi, tudi kot del v besedilu obravnavanega stripovskega gradiva:

»Čeprav so naravoslovne znanosti v reviji ves čas zastopane, se pod vplivom fizika, karikaturista in ilustratorja Boža Kosa še posebej obogatijo, postanejo pa tudi avtorsko zaznamovane z njegovim dojemanjem vizualnega polja tiskane revije. Poveča se število eksperimentov in promovira se zabavna znanost. S tem je Kos posegel na področje učbenikov, ki so bili v tem času še okorni, in dosegel pomembno publiko: učence in učitelje« (Černe Oven, 2017, str. 13).

Morda se je v *Cicibanu*, prek katerega je država tako ali drugače sporočala ideologijo, nekoliko dlje obdržala realistična ilustracija, a je hitro prešla v visoki modernizem, ki je trajal do poznih sedemdesetih let. *Ciciban* vsekakor ni vztrajal pri eni likovni smeri in redke revije so tako natančno izbirale najboljše avtorje, zato je seznam *Cicibanovih* ustvarjalcev impresiven.

V različnih obdobjih so se v njem zvrstile verjetno vse besedilne zvrsti in med njimi tudi strip. Will Eisner, ameriški stripovski avtor, je slednjega opredelil kot »razporeditev sličic in besed na tak način, da lahko pripovedujejo zgodbo oziroma dramatizirajo idejo, in s to definicijo soglašajo večina ustvarjalcev in teoretikov« (Štandeker, 2013, str. 268). Industrija stripa se je zagnala v ZDA s stripom *Superman* (1933 in 1941), a njegove korenine segajo že v devetdeseta leta 19. stoletja s stripi *The Yellow Kid*, *Katzenjammer Kids* in *Mutt and Jeff* (Wright, 2001). Takrat so striparji podobam začeli dodajati nove elemente in nastal je t. i. protostrip (Štandeker, 2013). Stripi so tudi v Jugoslaviji zaznamovali šestdeseta leta 20. stoletja in postali ena najprodornejših medijskih oblik popularne kulture: »Pri nas opazujemo zapoznelo uveljavljanje stripa, kar verjetno še vedno vpliva tudi na to, da se stripa v Sloveniji še vedno ne prišteva med umetniške zvrsti, temveč ima status nekje med šundom in zabavo za otroke. Kljub temu slovenski strip premore nekaj odličnih avtorjev, ki so ustvarili zavidljive opuse in dosegli premike na področju stripa pri nas« (Štandeker, 2013, str. 269). Celó v šestdesetih letih je strip še veljal za manj vredno literaturo. V osemdesetih letih in tu in tam še prej pa je v našem prostoru prav *Ciciban* dosegel, da je otroški strip postal drugim enakovredna besedilnoumetnostna zvrst, ki so jo v tem obdobju ustvarjali najkakovostnejši ustvarjalci.

Strip podobnosti najde v mediju grafičnih novel, zgodb ali pravljic, a se od njih razlikuje, saj vizualne vsebine v grafičnih novelah olajšajo razumevanje besedila in zgodbe približajo bralcem, strip pa na njih temelji, zato je obdelano gradivo iz *Cicibana* med 1982 in 1986 le tisto, kjer gre za strip ali vsaj protostrip. Strip kot oblika teče v času od sličice do sličice in je dogajalna premica, ki z združevanjem vizualnih in besedilnih elementov gradi na ravnotežju med podobo in besedo, bralcu pa ponuja možnost več perspektiv in sočasno prisotnost v in izven zgodbe (Round, 2007). **Za razliko od večine besedilnih medijev ne temelji le na besedi, temveč zgodbo pripoveduje tudi podoba, brez katere je celota nerazumljiva. S tem zahteva, da uporabnik poveže več pomen-skih nivojev in ustvarja vezi med besedilnimi in vizualnimi deli.** V stripu, znova za razliko od grafič-

ne novele ali ilustrirane pravljice, ključno vlogo prevzame vizualnost, ki informacije prenaša drugače kot besede (Hasset in Schlebale, 2007).

Ko je urednikovanje revije prevzel Božo Kos, se je *Ciciban* spremenil vsebinsko in vizualno, v njem pa je posebno mesto dobil tudi strip v raznolikih pojavnih oblikah. V obdobju med 1982 in 1986 so v *Cicibanu* stripe ustvarjali predvsem trije avtorji: Marjan Manček, Matjaž Schmidt in Božo Kos, občasno pa tudi Aco Mavec, Tone Rački, Vojan Tihomir Arhar in Jelka Godec.

Marjan Manček (1948) je »eden najbolj vsestranskih risarskih ustvarjalcev pri nas, ki je začel karikature in stripe objavljati že v gimnazijskih letih, danes pa se posveča tako ilustraciji in stripom kot tudi animiranim filmom za otroke. Njegovi najbolj znani stripovski liki so gotovo *Hribci* (glavna junaka sta mož in žena Dajnomir in Miliboža, ki pripovedujeta prigode iz življenja v pradavnini) in *Modri medvedek*, ki ga je ustvaril leta 1987 in je postal zaščitni znak revij *Cicido* in *Ciciban*« (Štandeker, 2013, str. 271). Štandeker in tudi drugi viri napačno navajajo nastanek *Modrega medvedka* šele v letu 1987, a ta se je v *Cicibanu* pojavil že v letniku 1982/83 kot strip, namenjen humorju.¹

► SLIKA 1: Božo Kos, Miha zbira star papir, *Ciciban*, 1982, 2, str. 39

Matjaž Schmidt (1948–2010) je v obravnavanih letnikih *Cicibana* ustvarjal predvsem stripe, povezane z znanostjo, natančneje z opazovanjem vesolja. Bil je slikar, ki se je po Fakulteti za arhitekturo prepisal na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je tudi specializiral iz ilustracije. Ilustriral je za različne časopise, in ko je bilo ilustratorskega dela preveč, pustil službo učitelja ter postal samostojni umetnik. Poleg ilustracij in stripov za *Ciciban* se je ukvarjal z risanjem stripov po slovenskih ljudskih pripovedkah, svoja dela pa tudi razstavljal. Skoraj štirideset let se je uvrščal med najpomembnejše in najbolj zaželeno ilustratorje na Slovenskem, stripu pa se je posebej posvečal ob koncu svoje kariere, čeprav so ti nastajali tudi prej.

Božo Kos (1931–2009) je bil po izobrazbi fizik, pa tudi ilustrator in urednik, ki ni urejal le *Cicibana*, temveč tudi satirčni list *Pavliha* (1956–1966). Že med študijem fizike se je preživljal s pisanjem in ilustriranjem za časopisa *Večer* in *Pavliha*, po študiju pa postal svobodni umetnik in se preživljal izključno z ilustriranjem učbenikov, revij in knjig. Ustvaril je tudi strip *Kavboj Pipek in Rdeča pesa*, ki je bil med osnovnošolci priljubljen in je polnil strani *Pionirskega lista* oz. *PIL*, *Cicibanova* brata za starejše otroke: »Intrigantne zgodbe, sočni dialogi, polni besednih iger, inovativno kadriranje in simpatična stilizirana risba so bili glavni krivec, da se je strip obdržal celih 32 let (izhajati je začel leta 1959, dobro desetletje po rojstvu *Pionirskega lista*, in vztrajal, kot se za kulturni jugoslovanski strip tudi spodobi, do konca Jugoslavije, leta 1991) in s tem postal tudi najdaljši stripovski serial pri nas« (Sitar, 2009, str. 34). Kos velja za enega najbolj inovativnih in prepoznavnih slovenskih ilustratorjev: »V *Cicibanu* je poleg ilustracij objavljala strip brez besed *Miha* (mimogrede, naslov je dobil po imenu njegovega sina), ki je bil dolga leta (1969–1991) zaščitni znak te otroške revije« (Sitar 2009, str. 35).

Pregled stripa v reviji *Ciciban* med 1982 in 1986 pokaže, da so si ti trije ilustratorji stripovske teme in vsebine skorajda razdelili. V letniku 1982/83 je Schmidt ustvarjal predvsem poučne stripe o astronomiji za najmlajše, od opazovanja zvezdnega neba – Velikega voza, zvezde Severnice, Sonca, katerega odsev je bilo treba ujeti v škatli, da si *cicibani* ne bi poškodovali oči, razumevanja vrtenja Zemlje okrog svoje osi, potovanja Zemlje okrog Sonca, ponazoritve oddaljenosti planetov od Zemlje in njihovega gibanja. Materiale mu je za upodobitve pripravljala slovenski astronom in pedagog Marijan Prosen, Schmidt pa je z značilno realistično risbo, prilagojeno otrokom in izvedeno predvsem s flomastri, strani polnil z najrazličnejšimi načini upodobitev od celostranskih ali celo dvostranskih podob z dodanimi besedami, ki so prinašale ključne informacije. Ustvarjal je stripe in protostripe, kjer je bilo besedilo prekinjeno s podobami, ki so jih morali bralci dešifrirati v besede. Za otroke precej težke vsebine in pojme je bil sposoben prenesti na raven otrokovega razumevanja.

V istem letniku (1982/83) je Marjan Manček prvič objavil strip *Modrega medvedka* (Manček, 1982, str. 17), ki je bil namenjen humorju. Kljub temu da se je podoba lika v naslednjih letih in desetletjih malce spreminjala, je bil *Modri medvedek*, ki se je v prvem stripu z naslovom *Modri medvedek*

¹ Že pred *Modrim medvedkom* so nastali *Brundo Rjavček*, *Cicibaba*, *Brundo* se igra ter *Brundo skače*.

imenoval Brundo in največkrat nastopil z mamo, predvsem pa s prijateljico mačko Muci, ki je bila upodobljena na podoben način kot medvedek z razburjeno, razmršeno risbo in komplementarnimi barvami v risarskem, dvodimenzionalnem prostoru, daleč od shematičnih, množično popularnih podob stripov, ki so jih otroci lahko brali sicer, je ustvaril enega od značilnih *Cicibanovih* likov. *Modri medvedek* je bil stalnica vsake od revij tega letnika, razen prvih dveh, ki jih je »prespal« (Manček, 1982, str. 17), kot pove prvi strip, v katerem se pojavi. Vsebinsko je bil vedno razdeljen v tri pasice in vsaka od njih je bila popolnoma zapolnjena s podobo in značilnimi stripovskimi oblački. Ob likih medvedka, mame in muce so se pojavljali še krt, ptič, ribe in zajec, okolje dogajanja je bilo mestno – v notranjih stanovanjskih prostorih ali zunanjih prostorih, ki jih lahko prepoznamo kot parkovne površine v naseljih. Ti stripi so poleg humerja prinašali vedenje o tem, kako smo si med seboj drugačni, tako da jim gre pripisati tudi določeno didaktično vrednost, čeprav so bili v prvi vrsti namenjeni smehu, ki ga je prek dogodivščin prinašal medvedek.

Stripi Boža Kosa so v letniku 1982/83 namenjeni predvsem znanosti za najmlajše. Najvidnejši v letniku je gotovo *Škrat Elektron*, ki se prvič pojavi v drugi številki letnika 1982/83 in nato otrokom iz številke v številko predlaga različne enostavne poskuse z elektriko

► SLIKA 2: Božo Kos, Škrat elektron ti zaupa skrivnost, *Ciciban*, 1982, 2, str. 49

► SLIKA 3: Marjan Manček, Modri medvedek, *Ciciban*, 1982, 3, str. 17

Svetuje, kako na baterijo priklopiti žarnico, da ta zasveti, kako električna tečaja po kovini, razlaga enostavne zgodbe o prevodnikih in izolatorjih, predlaga poskuse s 'svetlečimi' diodami in podobno. Škrat Elektron je prepoznaven lik *Cicibana*, oblikovan kot zelen, vedno nasmejan krog s čepico, oblikovan z elementarnimi antropomorfnimi elementi in predstavlja električni tok, npr. v poskusu, ko je otroku dano navodilo, da napihnen balon drgne ob pulover in ga naelektri, škrtati elektroni pa »z volne skočijo na balon« (Kos, 1983, str. 37). Risba je popolnoma poenostavljena in o klasičnem stripu lahko govorimo le v navednicah, saj so podobe in besedila razporejeni na eni strani tako, da bi bilo sporočilo čim jasnejše brez klasičnih stripovskih kvadratkov z besedilnimi oblački.

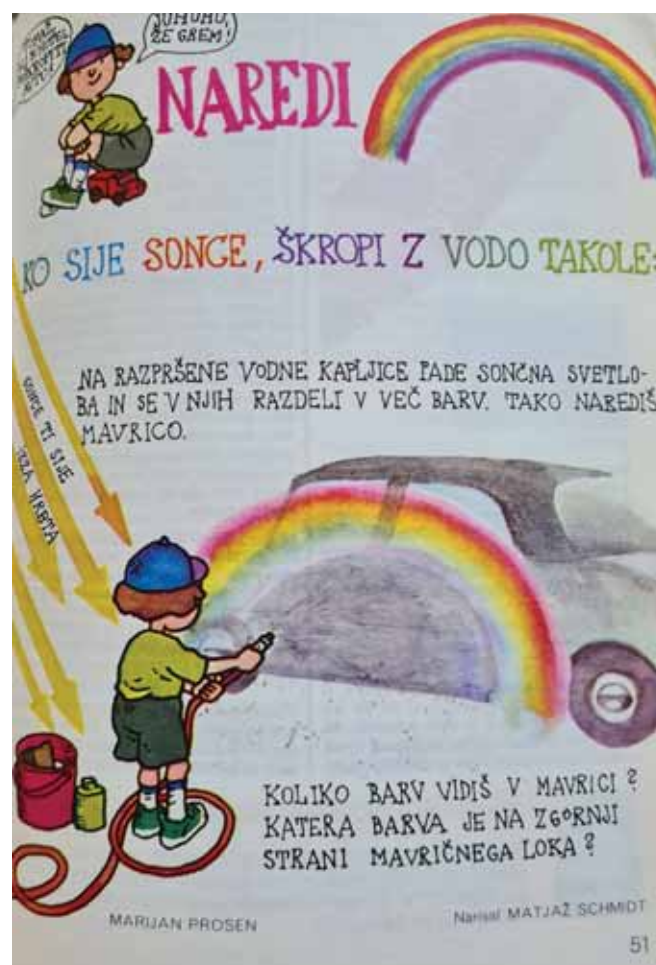
Pravi Kosov strip je že omenjeni Miha, humoristični strip v treh prek strani razpotegnjenih pasicah, ki pa se ne pojavlja v vsaki številki. Srečujemo ga v stripih *Miha in ropot* (*Ciciban*, 1982, str. 65), kjer išče prostor, kjer ga ne bodo motili ob igranju bobnov in ga najde na letališču, pa *Miha zbira star papir* (*Ciciban*, 1982, str. 39), kjer se strip dobro odzove na takrat izjemno popularne akcije zbiranja starega papirja po osnovnih šolah, ki so marsikateremu razredu ob koncu leta pomenile možnost za kratek izlet. Že v tretji številki letnika strip o Mihi nadomesti Mančkov *Modri medvedek*.

► SLIKA 4: s. a., b. n. (Olimpijske igre), *Ciciban*, 1984, 6, str. 32–33

► SLIKA 5: Marjan Manček, *Zlata ribica*, *Ciciban*, 1985, 2, str. 21

► SLIKA 6: Matjaž Schmidt, *Naredi mavrico*, *Ciciban*, 1984, 9, str. 51

V tem letniku se pojavi le še en Kosov strip v pasicah z naslovom *Kaj praviš ti? Kdo ne ravna prav* (Kos, 1983, str. 19), ki je poučen strip o obnašanju otrok v prometu v času zime.

V letniku 1983/84 sta znova stalnica Mančkov *Modri medvedek*, *Kosov Škrat elektron* in Schmidtovi stripi enostavnih znanstvenih poskusov, ki so tokrat posvečeni predvsem opazovanju zvezd ter izkoriščanju sončne toplotne in svetlobne energije. Posebnost letnika je gotovo večja prisotnost športa, saj gre za čas olimpijskih iger v Sarajevu in neznani avtor prispeva kar dvostransko stripovsko ilustracijo z maskoto iger Vučkom na olimpijskih prizoriščih (s. a. 1984, str. 30–31).

V *Cicibanu* najdemo tudi dvostranski poučni strip o disciplinah atletike, ki jih upodobi Schmidt (Schmidt, 1984, str. 32–33).

Letnik 1985/86 namesto *Modrega medvedka* prinese Mančkov strip *Zlata ribica*, ki otroke spremlja v vsaki številki in je humoren strip.

Škrat elektron Boža Kosa ni več prisoten na straneh *Cicibana*, znova pa se pojavi strip o Mihi, ki se spopada s poledico, krompirjem, ki mu iz avtomobila ob neprevidnosti pade na glavo, in prvo pomočjo v prometu. Kljub temu da so ti stripi humorni, otroke napeljujejo k razmišljanju o varnosti v prometu in nezgodah, ki se nam lahko pripetijo na cesti. Schmidtovi stripi ostajajo namenjeni raziskovanju veselja:

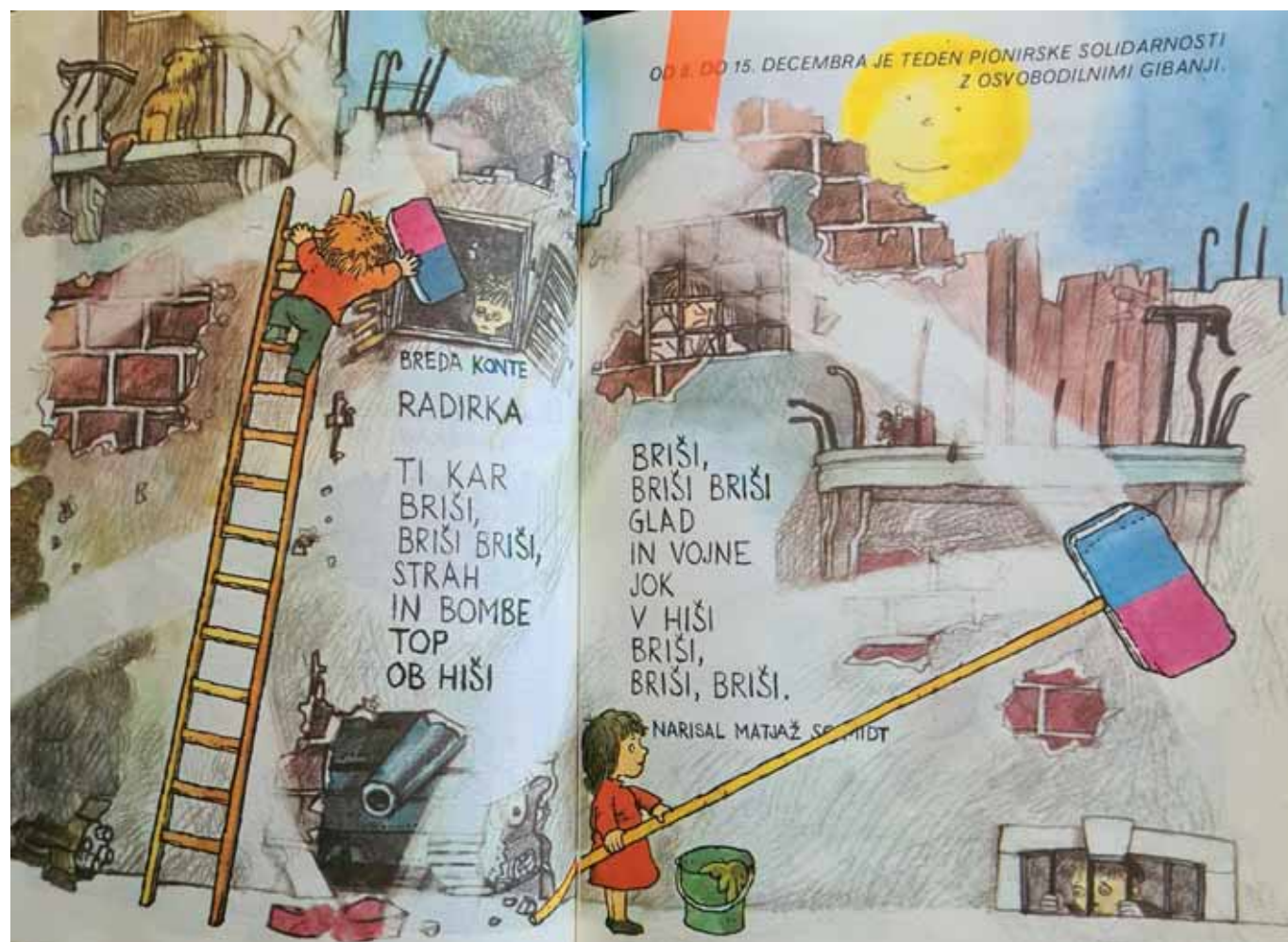
gibanju planetov okrog sonca, kometu in vprašanju, kako so zvezde videti od daleč in od blizu.

Posebnost te številke je tudi protostrip, ki ga je ustvaril Schmidt in otroke opozarja na *Teden pionirske solidarnosti z osvobodilnimi gibanji* (Schmidt, 1984, 18–19), druga politična tema, ki je prisotna že v letniku 1983/84, pa je slikopis Jelke Godec (Godec, 1983, str. 5), edine ženske, ki je v teh letnikih ustvarila strip v *Cicibanu*.

Vsebina je praznovanje dneva republike, kjer je poleg spodbujanja k povezanosti med narodi in narodnostmi Jugoslavije posebej opozorjeno na lik predsednika države Josipa Broza - Tita.

A tu gre bolj za slikopis oz. protostrip, varianto besedila, kjer so nekatere besede nadomeščene s podobami. Zanimivo je, da se ta vsebina v letniku 1985/86 ponovi na identičen način, je popolna kopija iz preteklega letnika (Godec, 1985, str. 64).

Vsebinska analiza stripov v reviji *Ciciban* v letih 1982–1986 pokaže, da so bili stripi predvsem domena moških ustvarjalcev. Pokaže tudi, da je šlo za kakovostna dela, prav kakor je bila kakovostno vizualno in vsebinsko zasnovana celotna revija. V primerjavi z drugimi letniki opazimo precej večjo usmerjenost v naravoslovne teme, kar je posledica uredniških odločitev Boža Kosa. Tudi strip v *Cicibanu* je pretežno namenjen prav tem, posebej pri Schmidtu in Kosu, pri

► SLIKA 7: Matjaž Schmidt, b. n., *Ciciban*, 1985, 4–5, str. 18–19

slednjem je, tudi kadar je humoren – in takšen je skoraj vedno – in kadar ni posvečen naravoslovnim temam, še vedno poučen. Tega pri Mančkovem *Modrem medvedku* in *Zlati ribici* ni zaznati, pri Kosovem *Mihi* pa je skoraj vedno vezan na aktualne družbene teme in včasih ne le didaktičen, temveč celo moralističen. V stripu so poleg naravoslovja največkrat prisotne širše družbene in življenjske okoliščine – promet, zbiranje starega papirja, vreme ...

Revija *Ciciban* je strip razumela kot didaktično sredstvo, mnogo preden so se tega v širši meri zavedeli v šolskem sistemu. Šele ob prelomu tisočletja so nastale prve znanstvene analize možnosti uporabe stripa v didaktične namene v šoli: »Vidimo, da so učni mediji vse pomembnejši dejavnik učnega procesa. Njihova uporaba je vse širša, čeprav še nimamo izdelanih celovitih medijsko didaktičnih koncepcij strategije uporabe. Med drugim posredno vplivajo tudi na vlogo in položaj učencev v vzgojno-izobraževalnem procesu. Učenci se učijo bolj samostojno, pridobivajo si izkušnje in znanja na način, ki ustvarja tudi ugodnejše pedagoško ozračje, kar omogoča med drugim tudi bolj ustvarjalen odnos do dela. Učna interakcija, ki predstavlja temelj za spremembo učenčevega položaja v učnem procesu, pospeši proces uveljavljanja učenca kot dejanskega subjekta v učnem procesu« (Blažič, 2000, str. 125).

Bralno pismenost raziskava PISA (2010, str. 7) pojmuje kot »razumevanje, uporabo, razmišljanje o napisanem besedilu ter zavzetost ob branju tega,

► SLIKA 8: Jelka Godec, b. n., *Ciciban*, 1983, 3, str. 23

kar bralcu omogoča doseganje postavljenih ciljev, razvijanje lastnega znanja in potencialov ter sodelovanje v družbi. Tako definirana je bralna pismenost kompetenca, ki je ključna za uspešnost v šolskem in kasnejšem življenju posameznikov v sodobni civilizaciji tako deklic kot dečkov» (OECD, 2010, str. 7). Maja Kerneža in Metka Kordigel Aberšek v raziskavi po kvalitativni metodi literarnodidaktičnega raziskovanja ugotavljata, da medij stripa posebej dečkom »kot metoda interpretacije omogoča globlje zaznavanje, razumevanje in vrednotenje mladinskega literarnega besedila ter jim pomaga izraziti svoje literarnoreceptijsko doživetje« (2014, str. 129).

Kos in Schmidt sta kot vsebini stripov izpostavljala naraševanje, predvsem praktične, tehnične veščine, ki so

stereotipno pripisane bolj moškemu kot ženskemu spolu, »a način dela ustreza tudi dekletom« (Kerneža, Kordigel Aberšek, 2014, str. 129). Gambell in Hunter (2000) kljub temu poudarjata, da je dejavnik, ki v največji meri ločuje spola, zvrst bralnega gradiva. Zavračanje branja, ki ga pogosto opažamo pri fantih, ni vezano na vsa besedila, medij besedila, kakršen je strip, ki jim je bližje, pa običajno ni vključen v pouk, »a bi moral biti, saj bi z diferenciranim branjem fantje brali več« (Kerneža, Kordigel Aberšek 2014, str. 131). Tega se pri *Cicibanu* v osemdesetih letih 20. stoletja metodološko še niso zavedali, a intuicija uredništva jih je peljala v smeri uporabe stripa kot enega od medijev, ki najmlajšim omogoča lažji stik s posredovano snovjo in večjo zanimanje zanje.

VIRI IN LITERATURA

Blažič, M. (2000). Medij kot ena izmed temeljnih sestavin šolskega učnega procesa. *Pedagoška obzorja*, 3-4, 119–125.

Černe Oven, P. (2017). Oranje ledine s čopičem in z zgodbo. Analiza vizualne podobe slovenske otroške revije *Ciciban* v obdobju SFRJ. *Likovne besede*, 105, 4–18.

Gambell, T., Hunter, D. (2000). Surveying gender differences in Canadian school literacy. *Journal of Curriculum Studies*, 5, 689–719.

Godec, J. (1983), b. n. *Ciciban*, 3, 64. Mladinska knjiga.

Godec, J. (1985), b. n. *Ciciban*, 3, 64. Mladinska knjiga.

Grafenauer, P. (2015). *Ciciban, prvih 70 let*. Vodnikova domačija Šiška.

Hassett, D. D., Schleble, M. B. (2007). Finding Space and Time for the Visual in K-12 Literacy Instruction. *English Journal* 1, 62–68.

Kerneža, M., Kordigel Aberšek, M. (2014). Strip – metoda, ki fantom omogoča uspešnejšo interpretacijo mladinskega literarnega besedila. *Revija za elementarno izobraževanje*, 2, 129–146.

Kos, B. (1982). Miha in ropot. *Ciciban*, 1, 37. Mladinska knjiga.

Kos, B. (1982). Miha zbira star papir. *Ciciban*, 2, 39. Mladinska knjiga.

Kos, B. (1983). Kaj praviš ti? Kdo ne ravna prav. *Ciciban*, 5, 19. Mladinska knjiga.

Kos, B. (1983). Škrat Elektron ti zaupa skrivnost. *Ciciban*, 1, 65. Mladinska knjiga.

Manček, M. (1982). Modri medvedek. *Ciciban*, 3, 17. Mladinska knjiga.

OECD (2010). Pisa 2009 – Prvi rezultati. 2010. Pedagoški inštitut.

Pregl, T. (1979). *Slovenska knjižna ilustracija*. Mladinska knjiga.

Round, J. (2007). Visual Perspective and Narrative Voice in Comics: Redefining Literary Terminology. *International Journal of Comic Art*. 2, 316–329.

s. a. (1984). b. n. *Ciciban*, 6, 32–33. Mladinska knjiga.

Schmidt, M. (1984). Atletika je kraljica športov. *Ciciban*, 7, 32–33. Mladinska knjiga.

Schmidt, M. (1985). Teden pionirske solidarnosti z osvobodilnimi gibanji. *Ciciban*, 4-5, 18–19. Mladinska knjiga.

Sitar, I. (2009). Božo Kos, 1931–2009. Odšel je oče Kavboja Pipca in Rdeče pese. *Mladina*, 18, 33–36.

Štandeker, Š. (2013). Strip. *Pojmovnik slovenske umetnosti po letu 1945: pojmi, gibanja, skupine, težnje*. Študentska založba, 268–275. <http://www.pojmovnik.si/koncept/strip/>

Tihole, P. (2015). Večno mladi *Ciciban*: sedemdeset let otroške literarne, poljudne in zabavne revije. *Mladina*, 36, 58–60.

Vodeb, J. (2015). *Sedemdeset let Cicibana: zvesti spremljevalec otrok in odsev duha časa*. STA. <https://www.sta.si/2160754/sedemdeset-let-cicibana-zvesti-spremljevalec-otrok-in-odsev-duha-casa>

Wright, B. W. (2001). *Comic Book Nation: The Transformation of Youth Culture in America*. The Johns Hopkins University Press.